

KERNER ANNA

Minek filozofálni?

Erre a kérdésre válaszoltak 17-18 éves középiskolás fiatalok, akiknek alkalmuk volt megismerni a filozófia természetét, más diszciplínával nem helyettesíthető lényegét. Kivételes helyzetűek ők, hiszen egyre kevesebben tanulnak, tanulhatnak filozófiát a középiskolákban. Őket idézem írásom második részében. De előbb nézzük a tantárgy aktuális helyzetét.¹

VESZÉLYBEN A MAGYAR KÖZÉPISKOLAI FILOZÓFIATANÍTÁS

Mitől függ, hogy ma egy iskolában szerepel-e a tantárgyi palettán a filozófia mint választási lehetőség? A tantestületi tantárgyi lobbik erőviszonyaitól, az igazgató elkötelezettségétől, az iskola hagyományaitól, a külső támogatottságtól, a pénzügyi

lehetőségektől (szüksége miatt általában az iskola nem tud széles tantárgyi választéket finanszírozni), s talán a szülői igényektől. A tanulói igényekről ebben a vonatkozásban nem beszélhetünk, hiszen a tanulók többségét előbb meg kellene kínálni azzal a szellemi örömmel, amit a filozófia adhat, hogy aztán igényük legyen rá. A tanulói választást persze segítheti, ha már van hagyománya az intézményben a filozófiának; például híre van a jó tanárnak, a sikeres versenyeredményeknek, az érettségien nyújtott teljesítményeknek. Ma még akadnak ilyen iskolák, de kérdés, meddig tudnak kitartani.

A magyar közoktatásba három évtizede került be (ismét) a filozófia tantárgy; gyökeret vert, megerősödött, az oktatás minősége nemzetközi szinten is elismertséget szerzett. 2013-ban azonban elveszítette addigi státuszát, a választható tantárgyak

¹ A dolgozatban tárgyalt kérdésnek bőséges irodalma van az elmúlt évtizedek pedagógiai sajtójában. Például: Szücs László Gergely: Volt-e a magyar filozófiaoktatásnak aranykora? *Iskolakultúra*, 2007, 11-12. sz., 169-179. „Az iskolának csak felesleges dolgokat szabadna tanítania” – Kerekasztal-beszélgetés a filozófia tanításáról (Résztevők: G. Havas Katalin, Heller Ágnes, Vajda Mihály, Vámos Tibor, Schüttler Tamás és Vitányi Iván). A kerekasztal-beszélgetést vezette és a megjelent változatot szerkesztette: Kiss László. *Új Pedagógiai Szemle*, 2008. június-július. Kerner Anna: Mire jó a filozófia? A kompetenciák fejlesztésének lehetőségei a filozófiatanításban. *Új Pedagógiai Szemle*, 59. 8-9. sz., 80-90. A témát közvetlenül érinti két közelmúltbeli írásunk is: Magyar diák, Palasik Róbert nyerte az idén a filozófiai diákolimpiát (Pató Attila, Takács Márta, Palasik Róbert és Asztalos Éva írásai). *Új Pedagógiai Szemle*, 2013. 3-4. 81-91.; Sümei István (2014): Etikaoktatás – mi végre? *Új Pedagógiai Szemle*, 7-8. sz., 79-86. (A szerk.)

sorába került át (s így más tantárgyak kötelezővé tétele már csak az óraszámkorlátok miatt is befolyásolja a filozófiaoktatás esélyeit). Mondjuk ki, veszályben a filozófia tantárgy további jelenléte a középiskolákban.

A filozófia tantárgyi leépülése a közoktatásban természetesen a felsőoktatásra is hatással van. Egyre fogynak azok az egyetemi lehetőségek, amelyek például a filozófiatanár-képzést biztosítanák.

VERSENYBEN A JÖVŐÉRT – RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A rendszerváltást megelőzően, a nyolcvanas években megjelent a szigorúan a marxista ideológiát közvetítő *Világnézetünk alapjai* tantárgy helyett a *Bevezetés a filozófiába* című, új, filozófiát, filozófiatörténetet közvetítő tantárgy. Igaz, hogy hangsúlyait tekintve megtartotta ideológiai irányát, azonban mégiscsak előrelépést jelentett az európai normák szerinti filozófiatanítás felé. Ezekben az években a kötelező tantárgyak sorában kapott helyet a filozófia, bár tanítását gyakran nem szakos tanárookra, hanem a történelemtanárookra bízta. Ők általában örömmel vállalták a heti plusz két tanítási órát. Nincs adatunk arról, hogy hány középiskolában kaptak akkor legalább alapszinten a tanulók valódi filozófiai képzést. Megerősödését azonban jelezte a tanárképzés sikere, a nemzetközi versenyeken való részvételünk, valamint a filozófiatanári konferenciák aktivitása.

A tantárgy történetének fontos állomásait jelentették: a kerettanterv kidolgozása, majd az a tény, hogy 1996-ban az Országos

Középiskolai Tanulmányi Versenyen is megjelenhetett. Elfogadottságának azonban az egyik legfontosabb eleme az volt, hogy választható érettségi tárgy lett. Követelményeit és vizsgaleírását 2003-ban dolgozta ki egy elkötelezett munkaközösség, kezdetben csak a középszintű szóbelire.

Megjegyzem, hogy a Nemzetközi Filozófia Olimpia (IPO) inspirációja a kezdetektől a mai napig hat a tantárgy sorsára (először 1996-ban vettünk részt az IPO-n²). A hazai (OKTV) és nemzetközi (IPO) versenyek felépítése, szerkezete, követelményei, értékelési szisztémája és elvei majdnem azonosak. Ugyanakkor megvalósult a koherenciájuk a filozófia tantervvel és az érettségi követelményekkel is. (A jelenlegi szisztematikus, és nem problémacentrikus kerettantervre ez már csak részben igaz.)

Elmondhatjuk, hogy a tantárgynak igen nagy értéke ez a szoros egymásra épültség. Minden dokumentum struktúráját a filozófiai problémák határozzák meg, a kiemelt korszakok, irányzatok, életművek közel azonosak. (Ebből következően, ha bármelyik területen változtatunk, azt csak mindezek tudatában, felelősséggel tehetjük meg.) A tantárgy alapdokumentumait évek óta együttműködő szakemberek csoportja hozta létre a filozófiatanári közösség jóváhagyásával. A tantárggyal foglalkozó bizottságok tagjai között fővárosi és vidéki középiskolai tanárok és egyetemi oktatók egyaránt megtalálhatók.

² Ezt megelőzően G. Havas Katalin – magyar részről – részt vett az IPO (Nemzetközi Filozófia Olimpia) alapításában (1993-ban).

2007-ig csak középszinten lehetett érettségizni, és csak szóbeli vizsgát tettek az érettségizők. (2007-ben például 636 diák érettségizett filozófiából.) Ezután elkészültek az írásbeli középszintű követelmények, valamint a vizsgaleírás, majd az emelt szint kidolgozása is megtörtént. Jóváhagyása³ megalapozta a tantárgy presztízsét; rövid ideig úgy tűnt, hogy a tantárgy jövője biztosított a magyar közoktatásban. 2008–2011 között így két szinten tehettek filozófiából érettségit a középiskolások. A választási lehetőség sajnos a 2011. május-júniusi vizsgaidőszakban megszűnt. Jelenleg újra csak középszinten lehet érettségizni ebből a tárgyból. Míg a felsőoktatás bizonyos szakokon néhány évig elfogadta felvételi tantárgyként a filozófiát, addig ezzel a lehetőséggel ma már nem élhetnek a legkiválóbbak, a filozófiaversenyek győztesei sem.

2013-ban lett a filozófia már nem kötelezően tanítandó, hanem csak választható tantárgy, illetve választható érettségi vizsgatárgy.⁴ Ott érettségizhetnek ma saját iskolájukban a jelöltek filozófiából, ahol az iskola pedagógiai programjában ez a tantárgy szerepel. Az érettségi léte-nemléte tehát alapvetően befolyásolja a tantárgy helyzetét, jövőjét.

A szakközépiskolákban pedig megszűnik a filozófia tantárgy, ott a jövőben már nem is választható. Pedig több olyan szakközépiskoláról tudunk, ahol nagyon sikeres a tantárgy oktatása. Fontos annak tisztázása, hogy nem csupán az „elit” gimnáziumokban népszerű a filozófia, hiszen

elkötelezett tanárok kifejezetten a problémás helyzetű diákokat is képesek voltak megszólítani a filozófiai „(ön)terápia” révén. Gyakran tapasztaltuk az OKTV-n, hogy ők azok, akik új és más nézőpontból is képesek feltenni filozófiai kérdéseket.

Talán az sem köztudomású, hogy az egyházi gimnáziumok diákjai aktív és sikeres résztvevői az országos versenyeknek; ez a tény is egyértelművé teszi, hogy a filozófia nem konkurens a vallásos nevelésnek. (Például a Pannonhalmi Bencés

Gimnázium versenyzői rendszeresen a verseny döntőjébe jutottak: nem ritkán az első között végeztek.)

1. TÁBLÁZAT

Néhány tájékoztató érettségi és OKTV létszámadat⁵

	Közép-szint	Emelt szint	Előre-hozott	OKTV
2007.	636 szóbeli	–		228
2008.	294	21	16 (7 fel-nőtt)	231
2009.	381	17	17	214
2010.	364	13	31	190
2011.	288	–	48	227
2012.	296	–	32	185
2013.	247	–	25	234
2014.	246 + 3	–		204

³ Az érettségi vizsga részletes követelményeiről szóló 40/2002 OM rendelet módosításáról, 38/2007 (XI.13) OKM-r. 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről 22. szám OKM közlemény *Szakok és érettségi vizsgatárgyak*.

⁵ Az érettségi adatok forrása: www.ketszintu.hu/publicstat.php. Az OKTV-s adatok forrása: www.oktatas.hu/koznevelés/tanulmányi_versenyek/oktv_kereteben/dijazottak_eredmenyek.

Az 1. táblázatban szereplő számok még nem jelzik egyértelműen a filozófiatanítás megszűnésének közeledő veszélyét, amelynek több oka is lehet. Egyrészt az etika tantárgy csak 2016-tól jelentkezik a 12. évfolyam óraszámában is kötelező jelleggel, másrészt az iskolai tantárgyi struktúrák változtatása/változása lassú folyamat, a filozófiatanárok elkötelezettsége pedig – úgy tűnik – töretlen. És talán a legfontosabb: a diákoké is! Beszédés bizonyítékok erre a létszámadatok, megmutatva, hogy fiataljaink szívesen tanulnak filozófiát! Nagy kedvvel, kiemelkedő felkészültséggel vesznek részt az országos versenyeken még abban a tudatban is, hogy nem nyernek pontot a felvételihez.

A NEMZETI ALAPTANTERV⁶ CÉLKITŰZÉSEI ÉS A FILOZÓFIAOKTATÁS

A Nat az oktatás-nevelés alapvető célját többek között *az egyetemes kultúra közvetítésében, az erkölcsi érzék és a szellemi-érzelmi fogékonyság elmélyítésében jelöli meg.* Az *egyetemes kultúra* talán első asszociációja számunkra a görög-latin kultúra, amely a filozófiával szorosan összekapcsolódva született meg, és vált az európai kultúra egyik pillérévé. Ennek a filozófiának megismertetése; szellemiségének, kérdéseinek és válaszainak újragondolása vagy továbbgondolása napjaink problémáihoz is elvezeti fiataljainkat.

Az *erkölcsi érzék* fejlesztése mint kiemelt cél, elvitathatatlanul fontos. Az etika oktatásának célja a Nat megfogalmazásában: „A morális helytállás értelmének sokoldalú megvilágításával segít különbséget tenni jó és rossz döntés között. Az etika oktatása feltárja és fogalmilag megragadhatóvá teszi azokat az értékelveket, amelyek a társadalmi együttélés bevett normái alapulnak, és segíti a kulturális sokszínűség értékének felismerését.”

Filozófiai hagyománya is bizonyítja az etika jelentőségét, hiszen minden filozófiai korszakban és minden filozófiai rendszerben az egyik legfontosabb diszciplínaként jelenik meg. Az etika a filozófia része, de indokolt lehet az is, ha a gyakorlat hangsúlyával külön tantárgyként jelenik meg az oktatásban. Ez azonban ne zárja ki, illetve ne korlátozza a másik lehetőséget! Vagyis legyen a filozófia tantárgy ugyanolyan súlyú, szerepű alternatíva. Az etikatanár is tanít filozófiát (hiszen a célkitűzésben olvassuk, hogy *fogalmilag megragadhatóvá teszi az értékelveket*), a filozófiaóráknak pedig megkerülhetetlenül része az etika.

A filozófia választása mellett szól, hogy olyan képességeket és készségeket fejleszthetünk a filozófiaórákon, amelyeket a Nat kulcskompetenciái között több területen is megtalálunk.

A fejlesztési területek – nevelési célok között kiemelt jelentőséggel szerepel *Az önismeret és*

a társas kultúra fejlesztése. A filozófiatanítás lényegének tarthatjuk az e témához kapcsolódó fogalmakat, mint például a

a filozófia választása mellett szól, hogy olyan képességeket és készségeket fejleszthetünk a filozófiaórákon, amelyeket a Nat kulcskompetenciái között több területen is megtalálunk

⁶ 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.

kíváncsiság, énkép, önálló döntések, empátia. Gáspár Csaba László 2000-ben megjelent tanulmányában (*Gáspár, 2000*) például az *önreflexióra nevelő filozófiaoktatás* érvényességéről beszél. A *szociális és állampolgári kompetencia* alapja az alaptanterv megfogalmazásában „az a sokféle képességre épülő készség, hogy az ember különféle területeken tud hatékonyan kommunikálni, figyelembe veszi és megérti a különböző nézőpontokat, tárgyalópartnereiben bizalmat kelt, és empátiával fordul feléjük.” A 11–12. évfolyamon már rendelkeznek a diákok a különböző tudományterületek alapismereteivel, művészeti ismeretekkel, de mindezek tudásmozaikok maradhatnak, ha nincs olyan lehetőség, ahol létrejöhet az integrációjuk. A filozófiaórákon történhet meg a kultúra egységességére való rácsodálkozás, az összefüggések felismerése. A filozófiaórákon kérdések hangzanak el, különböző nézőpontok ütköztetése zajlik, csakis érvekkel lehet vitatni a másik/mások álláspontját, tehát az empatikus magatartás a magától értetődő attitűd. Elmondhatjuk tehát, hogy a filozófiatanítás nagy részben hozzájárulhat a Nat-ban megfogalmazott célok eléréséhez: „Az attitűdök vonatkozásában az együttműködés, a magabiztosság és az integritás a legfontosabb. Nélkülözhetetlen még a társadalmi-gazdasági fejlődés, az interkulturális kommunikáció iránti érdeklődés. Az attitűd fontos része a személyes előítéletek leküzdése és a törekvés a kompromisszumra. Ide tartozik még a stressz és a frusztráció megfelelő kezelése, valamint a változások iránti fogékonyság.”

Közműveltségi tartalmak cím alatt találhatjuk a *Retorikai alapismeretek* elsajátítását: „Az élőbeszéd fajtái, a nyilvános beszéd, a meggyőző szövegműfajok, érvelés, tétel, állítás, érvtípusok, cáfolat, bizo-

nyítás.” A filozófia elméleti megalapozását adhatja ezeknek a tartalmaknak (Arisztotelésztől napjainkig), a tanórai gyakorlatokban (vitákban, írásos tanulmányokban, szóbeli hozzászólásokban, esszékben) pedig a retorikai készségek hatásosan fejleszthetők.

A matematika és (a filozófiában fontos szereplő) logika összefüggésére, egymást erősítő szerepére csak utalni szeretnék. Elég, ha csak egy, a Nat-ból idézett mondat reprezentálja kapcsolatukat: „Gondolkodás a saját gondolkodási folyamatokról.” Igen, ez a filozófia! De a filozófia sajátja az is, hogy képes fejleszteni olyan készségeket, mint a „Saját vélemény megvédése vagy korrekciója. Együttműködés csoportos beszélgetésben, vitában. A kommunikációs zavarok, konfliktusok feloldásának eljárásai. A manipulációs szándék(ok), a hibás következtetések és a megalapozatlan ítéletek felismerése.” Az anyanyelvi kompetencia céljait, tartalmait taglaló részből való a fenti idézet.⁷

„MÁSNAK E TANTÁRGY MIT JELENT?” – AZ EURÓPAI ORSZÁGOK FILOZÓFIAOKTATÁSÁRÓL

Egy országon belül is nehéz lenne igennel és nemmel jellemezni a helyzetet, hiszen a középfokú oktatás különböző iskolatípusaiban természetesen más és más a filozófiaoktatás helyzete. Még a hagyományosan filozófia-elkötelezett Franciaország adatai is azt mutatják, hogy az állami gimnáziumokban sem azonosak a filozófia-óraszámok; a tagozatok jellegétől függően heti 2 órától heti 7 óráig változnak. (Például a végzős, irodalmi orientációjú osztályokban

⁷ A kompetenciák fejlesztési lehetőségeiről írt tanulmányomban ezt a témát mélyebben kifejtettem. (*Kerner, 2009*)

heti 7 órában kötelező a filozófia.) Franciaországban (*Cipres*, é. n.), ahol az elemző és kritikus tanulási módot részesítik előnyben, a filozófia tehát kötelező stúdium, és kötelezően megjelenik az érettségien, de tagozatoktól függően más pontszámmal és szorzóval.

A következő *tájékoztató adatokat* kis- és egyszerűsített formában emeltem ki a 2010-ben megrendezett nemzetközi (26 ország részvételével zajló) filozófiaversenyhez kapcsolódó felmérésből.⁸

(Pontosabb lehetne a kép, ha lenne adatunk 2014-ből, amikor 40 ország vett részt a versenyen; például tudjuk, hogy Lengyelországban – noha 2010-ben nem volt jelen – nagyon erős a filozófia iskolai jelenléte.)

Kötelező tantárgy a filozófia Ausztriában, Bulgáriában, Horvátországban, Csehországban, Finnországban, Franciaországban, Görögországban, Olaszországban, Romániában, Törökországban, Kanadában; Németországban és Svájcban tartományonként, illetve kantononként változó a helyzete. Norvégiában kötelezően választható tantárgy, míg Belgiumban, Angliában, Észtországban, Oroszországban választható tantárgy. Írország és Svédország esetében csak néhány iskolatípusban kötelező, máshol fakultatív tantárgy. Indiában, Japánban,

Koreában például oktatási csomag része, más diszciplínákhoz kapcsolódó tantárgy. A norvég oktatási reform például erősíteni kívánja a filozófia helyzetét a következő indoklással: „A reformok filozófiaoktatásra vonatkozó kihatása annak a belátásnak az eredménye, hogy a filozófia olyan készségeket nyújt a társadalom tagjai számára, amelyek a társadalmi diskurzus, akár a viták során nagyon jól hasznosíthatók, úgymond az élet, tehát a politika, gazdaság, kultúra minden területén (érvek, logika, etika stb.).”⁹

hogy a filozófia olyan készségeket nyújt a társadalom tagjai számára, amelyek a társadalmi diskurzus, akár a viták során nagyon jól hasznosíthatók

Törökországban nagyon erős a filozófia jelenléte a közoktatásban (még a magániskolákban is). Van olyan iskolatípus, ahol 4 éves tantárgy. „Az 1998-99-es oktatási reformok a filozófia oktatását a 11. osztályban minden középiskolában kötelezővé

tették. (...) a török diákok elsők között csatlakoztak az IPO kezdeményezéséhez (1993). A felkészülés komoly mozgalmat hívott életre, amely a *Filozófiai Klubok* hálózatává fejlődött. Ezek közül a legaktívabb az *Isztambuli Platform*.”¹⁰

A felmérésből kiderül, hogy ezekben az országokban általában az egyetemeken is jelen van a filozófia, sőt a legtöbb országban nem lehet diplomát szerezni filozófiai képzés nélkül.

⁸ A filozófiaoktatás helyzete nemzetközi áttekintésben. A 2009-ben végzett körleveles-körkérdés (e-mail survey) eredménye alapján összeállította Pató Attila. Kézirat. (Irodalom: International Philosophy Olympiad 2009, Helsinki. Publications of the Finnish National Commission for UNESCO. No 85. Helsinki, 2010.)

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

MIT ÉRDEMES TUDNI AZ IPO-RÓL?

Fontos kimeneti lehetősége a tantárgynak a nemzetközi verseny.

Takács Márta¹¹ és Pató Attila,¹² a versenyre kísérő tanárok beszámolójából való az idézet: „Az IPO egyrészt verseny – másrészt jóval több annál! A 40 országból érkező diákok és tanárok számára a versenyfeladat megoldása és a javítás mellett számos lehetőség van a filozófia művelésére. Workshopok, előadások, kiállítások, hajnalig tartó beszélgetések erősítik meg azt a tapasztalatot, hogy a filozófia egy nyitott és békés emberi társadalom, egy humánus világ kiteljesedésében fontos szerepet játszhat.”¹³

A Nemzetközi Filozófia Diákolimpiát 2013-ban Dániában rendezték meg, ahol 40 ország 90 versenyzője közül az egyetlen aranyérmet a magyar Palasik Róbert nyerte (Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium)!¹⁴

a filozófia egy nyitott és békés emberi társadalom, egy humánus világ kiteljesedésében fontos szerepet játszhat

Az IPO évenkénti hazai válogatóján azok vesznek részt, akik a filozófia OKTV döntőbe jutnak, és vállalják, hogy angol, német vagy francia nyelven írják meg az esszéjüket. Általában 10-16 ilyen versenyzőnk akad; közülük nyeri el az első két helyezett az utazás lehetőségét. Diákjaink majdnem minden évben sikerrel szerepelnek ezen a rangos nemzetközi megmérettetésen, gyakran a díjazottak között vannak.

DIÁKOK ÍRÁSAI A FILOZÓFIÁRÓL

Végül, a legfontosabb kérdés – amiért ez az írás megszületett – még hátra van: hogyan vélekednek az érintettek, a majdnem felnőttek arról, hogy *minek filozofálni!*?

A 2014-es Filozófia Országos Tanulmányi Verseny első fordulójának¹⁵ esszékérdése így szólt:

A filozófiáról filozofáló Xavier Rubert de Ventós katalán író könyvéből idézünk.¹⁶ Mi az Ön véleménye: minek filozofálni? Fejtse ki véleményét egy-másfél oldal terjedelemben!

Minek filozofálni?

Hát jó, filozofálni annyit tesz, hogy elég naivak (vagy bátrak) legyünk annak beismeréséhez, hogy nem látjuk tisztán a dolgokat. Hogy fenntartások és kifogások nélkül elfogadjuk a bizonytalanságot, bosszúságot, szédületet,

¹¹ A Fővárosi Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium filozófiatanára, az elmúlt években több diákja OKTV döntős, illetve győztes volt, így már többször vett részt kísérőtanárként az IPO-n.

¹² A Magyar Filozófiai Társaság képviseletében és támogatásával minden IPO-n részt vesz, ápolja a magyar filozófia nemzetközi kapcsolatait, több tanulmánya jelent meg a témával kapcsolatban.

¹³ Pató és Takács, 2013.

¹⁴ A győztes dolgozatot és a verseny bemutatását lásd az 1. lábjegyzetben jelzett összeállításban.

¹⁵ A feladatlap megtalálható az Oktatási Hivatal honlapján. Letöltés: www.oktatas.hu/koznevelas/tanulmányi_versenyek/oktv_kereteben/versenyfeladatok_javitasi_utmutatok/1fordulo_2013_2014

¹⁶ Ventós, 2008. Az embléma a könyvből való.

amit az okoz bennünk, amit nem értünk. Szókratész következő kijelentését sokszor idézik a filozófia alaptételeként: „Tudom, hogy semmit sem tudok.” Valóban, a filozófia nem tud sokat, és szinte semmit sem nyújt. Nem ad például biztonságot, mint a tudomány, élvezetet, mint a művészet, sem vigaszt, mint a vallás. Egy olyan magyarázat, formula, fogalom vagy ördögűzés keresése helyett, amely enyhítené az intellektuális ürességtől való rémületünket és az ismeretlentől való félelmünket, a filozófiai attitűd veszi a bátorságot, hogy elidőzzön, és a zavarosban halásson. Ezért van az, hogy – immár harmadszor is – egy bölcsességet kell átformálnunk: a klasszikus noscere audere (merj tudni) mondást helyettesíteni vagy legalábbis kiegészíteni kellene a nescere audere felszólítással (merj nem tudni).

2013/14-ben 234 diák jelentkezett a versenyre, 164-en érték el a továbbjutási/beküldési ponthatárt. Közel 120 dolgozatot olvastam el, amelyek mindegyike vitába szállt Ventós véleményével. Ezek a rövid esszék meggyőző érvelések, vallomások a filozófia, a filozofálás szükségességéről. Az írások egy korosztály, talán egy nemzedék

igényét fejezik ki a filozófia(tanítás) iránt. Azok a szerencsés 18 évesek írhatták le a véleményüket, akik tanulhattak (még) filozófiát, élvezve kiváló tanárok inspiráló tudását.

Az itt közölt idézetek¹⁷ csupán kiemlések a nem-tudás tudását büszkén vállaló diákok írásaiból.

Miért is érdemes filozofálni?

„Inkább szembesülés a nem-tudással, mint a hamis önáltatás.” (*Boros Noémi*)

„Nem akarok gép lenni a csúcstechnológiák között.” (*Dávid Patrícia*)

„A kétely igazolja önmaga létét.” (*Umathum Dóra*)

„Támaszt is nyújt: a múlt és jelenkori gondolkodók által ösvényeket jelöl ki, amelyeken járhatunk, amelyek tájékozódásul szolgálhatnak a saját utunk megtalálásához.” (*Balogh Viktória*)

„Ha más nem, de méltóságot, azt ad az életnek.” (*Forrai Borbála*)

„Filozofálni jó és kell, mert általa megismerhetjük magunkat és a világot olyan minőségben, ahogyan más módon nem lehet.” (*Balogh Viktória*)

„Minek látszólag értelmetlenül a nádas felé fordítani a csónakot, és az evezőért nyúlva elindulni a zavarosba? Minek filozofálni? Első ránézésre semmi haszna, sőt, akit nem érintett meg (...) a heideggeri szorongás, annak hosszas vizsgálódás után is az lesz a konklúziója, semmi haszna. Véleményem szerint a filozófus bátor ember, megpróbálja megismerni önmagát és a környezetét, kihívás elé állítja elméjét, a sűrű ellentmondások között néha tükröt talál, melyben az embert gondolkodó lényként pillanthatja meg. Akit ez az érzés egyszer megérintett, azt többé nem eresztí.” (*Örvényesi Bálint*)

Ventós-szal vitázva sokan érvelnek amellett, hogy a filozófia adhat olyan örö-

met, élvezetet, mint a művészet és egyéb tevékenységek.

¹⁷ Az idézetek szerzői hozzájárultak a közléshez.

„De leginkább azt szeretem, hogy elgondolkozom egy korábban alkotott véleményről, hogy megkérdőjelezem azt, amit eddig biztosnak gondoltam. A filozófia számomra ezt a megkérdőjelezést jelenti. Megvilágítja, hogy van még ismeretlen, hogy van még mire rájönni, hogy van még mit átgondolni. Emlékeztet a bizonyosság hiányára, amivel, mint mindenkinek, nekem is szembe kell nézmem újra meg újra, akár akarom, akár nem. Ezért a szembenézésért kell tudománynak tartanom. A filozófia számomra tudomány. Tudományabb tudomány, mint bármelyik másik tudomány (már ha nem sértő a többi tudomány számára eme fokozásom). Amíg más tudományok kész tények és adatok elé állítanak, amelyeket ugyan meg kell értenem, de nem kell megkérdőjelezmem, addig a filozófia nemcsak kijelent, de kérdéseket tesz fel. És kérdését nemcsak költő módjára a semminek teszi fel, hanem válaszra vár (adott estben), az én válaszomra. Bevon az értekezésébe, részesévé, filozófussá téve engem is, megsűrhetetlenül, végérvényesen. Ettől lesz több mint tudomány. A filozófia számomra állapot. Nem eldöntendő kérdés, melyre az adott helyzet és a józan ész megadja a választ. Mindenki magáénak tudhatná, ám kevesen akarják. Ezen kevesek számára azonban állapotává válik, fel sem hozva a filozófia hiányának lehetőségét. Állandó létezővé téve ezzel a filozófiát és a művelőjét is.” (Kiss Nikoletta)

„Egy jó gondolatmenet lehet olyan szép, mint egy hangsor.” (Juhász Mátyás Péter)

„A szellem meg-megújulása a vita hevében, az újraértelmezéseink készítésében, lehet olyan vérpezsdítő, mint hegyet mászni.” (Horváth Zsóka Dorottya)

„A filozófia egyfajta barát. Csak akkor ismerjük meg igazán, ha foglalkozunk vele. (...) A filozófia nem mondja meg, hogyan építsünk egy templomot (mint az építész), de azt megmondja, hogy miért építsük.” (Csigi Ádám)

„Xavier Rubert de Ventós gondolatait olvasva könnyen eszünkbe juthat Albert Camus Sziszüphosz mítosza. Könnyedén felfedezhető a párhuzam a »merj nem tudni« felszólítás és Camus abszurd hőse között, aki megtagadja az ugrást, és saját zsenialitását »a határait beismerő értelemben nevezi meg«, de vajon helytálló ennek a szkeptikus attitűdnek az egész filozófiára való kiterjesztése?

Aligha. A metafizika több ezer éves történelme során megfigyelhetjük, amint a filozófusok feljutnak a hegyre, amíg tudásuk elér, s ott mégis ugranak. Ez alapján úgy látom, nem érvényes a nyugati filozófiára a taoista világszemlélet, a misztikum magunkhoz ölelése.

Mi hát a filozófia értelme, ha ez a legtöbb, amit várhatunk tőle, és hogy csalatkozásunkban megvilágítódik saját létünk? A filozófia értelme az ambíció, az előretérés, a kérlelhetetlen eltökéltség, hogy megismerjük a világot. A filozófia zászlóhordozó a tudományok között, ami átkarolja, felvértezi magát az emberi tudás egészével, majd sziszüphoszi sorsát büszkén felvállalva hagyja maga mögött a biztosat (vagy annak tetszőt), s ezt meghaladva betör az ismeretlenbe, akár egy szellemi Kolombusz, skorbutot, szomjúságot vállal, elindul megkeresni Indiát és csak Amerikát találja, melyet még csak nem is róla neveznek el. Herkulesi erőfeszítései homályba vésznek.

A filozófia először is sínylődik, az ismeretlen esőerdejének kígyói és leopárdjai szorongatják. Újdonsült megvettetése ellenére tévedései mégis megkerülhetetlenek. Merészsége az emberi lét egészét hatja át, a politikától a fizikán és a pszichológián át

egészen a nyelvészetig, a filozófia mindenhol jelen van. Vakmerőségével pedig szellemi Amerikák egész seregét nyújtja a tudományoknak. A filozófia mindemellett, mint már korábban is említettem, összefogja a tudományokat. Gondoljunk csak Arisztotelész széles körű természettudományos munkásságára, vagy a Bécsi Körre, akik a nyelv, a fizika és a tudás összefüggéseit kutatják. Vagy a racionalista gondolkodók, Descartes, Leibniz hatalmas matematikai felfedezéseire; Püthagoraszra. A filozófia képtelen teljesíteni vállalkozásait, újra és újra feljut a hegyre, tudásának határához, s ott kénytelen ugrani, újra és újra szakadékba veti magát, olyan vad szenvedély fűzi a megismeréshez, hogy képtelen megállni, ugyanakkor éppen ebben rejlik lényege, ha megállna a hegytetőn, megszűnne filozófia lenni.

Sorsa a lángoló főnixmadaré, homályba borítja az ismeretlen éjszakáját, s noha végül lángjai mindig felemésztk, tüze erőt ad a többi tudománynak, s azt kiáltja: Tovább! Tovább! Az ismeretlenbe mindörökké!” (*Grosszer Ádám*)

Örömmel elnézzük a szerzőnek a filozófiához kevésbé illő elragadtatottságot, mert megérint minket ez az őszinte vallomás a filozófiai gondolkodásmód, szemléletmód mellett. Ne vegyük ezt el fiataljainktól, ne csak kivételes szerencsével jussanak hozzá a magyar középiskolások a filozófia nyújtotta szellemi örömhöz, ahhoz a kérdezni képes tudáshoz, amely a nyitott, befogadó ember sajátja. A filozófia két és félezer éves története kultúránk része.

AZ ESZMECSERE REMÉNYÉBEN – ETIKA ÉS/VAGY FILOZÓFIA

Ez az írás a filozófia mellett kíván szólni, de nem az etika ellenében. Amellett kíván érvelni, hogy a két tantárgy között hagyjunk választási lehetőséget. Abban az esetben, ha kötelezően választható tantárgyak lennének, olyan kompromisszum születne, amely a magyar közoktatás oktatási és nevelési céljaihoz közelebb vinne, diákjaink pedig csak nyernének. A filozófia iránt elkötelezett iskolák és tanárok folytathatnák sikeres tevékenységüket, az etikát oktató iskolák számát pedig növelhetnénk az igényeknek megfelelően.

IRODALOM

- Cipres, C. (é. n.) A filozófia oktatása a francia állami gimnáziumokban. Letöltés: www.c3.hu/~prophil/profi004/FRANCIA.html (2015. 04. 15.)
- Gáspár Csaba László (2000): A filozófia oktatásának felettébb szükséges voltáról. *Iskolakultúra*, 1. sz., 24–30.
- Kerner Anna (2009): Mire jó a filozófia? A kulcskompetenciák fejlesztésének lehetőségei a filozófiaoktatásban. *Új Pedagógiai Szemle*, 59. 8–9. sz. 80–90.
- Pató Attila és Takács Márta (2013): International Philosophy Olympiad – Nemzetközi Filozófiai Diákolimpia. *Új Pedagógiai Szemle*, 63. 3–4. sz., 81–82.
- Ventós, X. R. (2008) *Minek filozofálni?* Typotex Elektronikus Kiadó, Budapest. Letöltés: http://www.typotex.hu/book/677/xavier_rubert_de_ventos_minek_filozofalni (2015. 04. 15.)